

2. Бехтель Э. Е., Бехтель А. Э. Контекстуальное опознание / Э. Е. Бехтель, А. Э. Бехтель. – СПб. : Питер, 2005, – о 336 с. : ил.
3. Медведева Н. В. Проблема творчого художнього сприймання / Н. В. Медведева // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. В. О. Моляко. – Ж. : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2007. – Т. 12. – Вип. 5. – Ч. I. – С. 68–77.
4. Медведева Н. В. Стратегіальні тенденції художньо-графічної діяльності молодшого школяра / Н. В. Медведева // Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко / За загальною редакцією В. О. Моляко. – К. : «Освіта України», 2008. – С. 407–431.
5. Моляко В. О. Концепція творчого сприймання / В. О. Моляко // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Зб. наук. праць / за ред. В. О. Моляко. – Ж. : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2008. – Т. 12. – Вип. 5. – Ч. I. – С. 7-14.
6. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості / В. О. Моляко // Наукові записки ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : Нора-прінт, 2002. – Вип. 22. с. 228-239.
7. <http://www.management.com.ua/interview/int115.html>.

Медведева Н. В. ВОСПРИЯТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ОБРАЗОВ ОТ ЕДИНСТВА К МНОГООБРАЗИЮ

В статье анализируется проблема восприятия, рассматриваются разные взгляды, определения и концепции восприятия в психологии. Основное внимание сфокусировано на проблеме восприятия художественных образов.

Ключевые слова: художественный образ, восприятие, творческое восприятие, художественное восприятие, перцепция, творчество.

Medvedeva N. V. PERCEPTION OF ART IMAGES FROM UNITY FOR DIVERSITY

In the paper the perception problem is analyzed, different positions, definition and perception concepts in psychology are considered. The basic attention is focused on a problem of the perception of the images.

Keywords: art images, sensing, creative perception, art perception, perception, creativity.

УДК 159.922

І. А. Мудрак (м. Луцьк)

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРИВОЖНОСТІ У КОНТЕКСТІ
ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКА-КОЛОНІСТА**

У статті розкрито психологічні особливості розвитку тривожності підлітків, які відбувають покарання у пенітенціарному закладі. Висвітлено теоретичні підходи до роботи з підлітками-колоністами, зокрема в ракурсі вивчення їхньої тривожності.

Ключові слова: пенітенціарний заклад, позбавлення волі, підлітки-колоністи, тривожність, депривація, ресоціалізація.

Постановка проблеми. Психогенеза сучасної особистості відбувається у складному плетиві соціально-економічних трансформацій та істотно забарвлена різномодальною тривожністю, зумовленою невпевненістю у власному теперішньому й майбутньому, матеріальними, екологічними та іншими про-

блемами і загрозами. У контексті негативних переживань людини тривожність посідає особливе місце, адже якраз вона найчастіше призводить до зниження працездатності, продуктивності діяльності, породжує перепони і труднощі в міжособистісному спілкуванні. Перманентна підвищена тривожність згодом може перерости у варіанти різних соматичних захворювань.

Однозначно встановити сутнісні виміри цього явища вкрай складно, адже воно є поліваріантним синтезом багатьох компонентів і відтінків, та є, по суті, деякою комбінацією різних емоцій, кожна з яких здійснює вплив на соціальну комунікацію й поведінку людини. Найпершою та найтиповішою емоцією в суб'єктивному переживанні тривоги є страх.

Досить часто підкреслюється мотиваційна функція тривожності, її спонукально-мотиваційні потенціали, і, навпаки, тривожність аналізується як похідне утворення і своєрідна реакція людини та виклики часу і ситуації. Тривожність іноді порівнюється з потягом, і тому вона набуває вигляду спонукального фону будь-якої діяльності, тому чим вища тривога, тим краща і сильніша реакція людини.

Тривожність окрім мотиваційної функції часто виконує інформативну роль, тобто виступає сигналом про можливе благополуччя або неблагополуччя. Інформаційна функція тривожності реалізується на початкових етапах її розвитку. У разі прихованого перебігу цього етапу власне ситуативна тривожність інформує людину про можливе благополуччя, невідповідність сил суб'єкта цілям поведінки, що стає можливим при накопиченому досвіді, завдяки функції наслідкової дії. Далі стан тривоги готує індивіда до можливого негативного результату, а разом з реалізацією мотивуючої функції, що спонукає до формування певних способів поведінки, знижує або усуває загрозу (К. Горні, А. Прихожан, Я. Рейковський, Ч. Спілбергер та ін.) [8; 9].

Результати теоретичного аналізу проблеми. Повномірна характеристика будь-якого психічного явища потребує аналізу його змістово-функціональних аспектів. У науковій літературі існує ціла низка припущень відносно того, яке справжнє призначення тривожності. Традиційно вичленюють два напрями, за якими тривожність чинить свою дію на людину: 1) участь у формуванні особистісних утворень; 2) регуляція поведінки [6; 8].

Феномен тривожності відіграє важливу роль у розвитку особистості й, на думку багатьох відомих філософів і психологів (С. К'еркегор, Р. Аткинсон, Дж. Тейлор, Дж. Спілбергер та ін.), є основним чинником, що визначає становлення людської індивідуальності упродовж усього життєвого шляху.

Наукові підходи до феномену тривожності досить багатогранні, а іноді навіть протилежні за інтерпретацією її змістово-функціональної суті. Високий рівень тривожності, що виступає у вигляді підвищеної напруги, стимулює активізацію правильних реакцій, однак цілком можливими є підхід, згідно з яким тривога сприяє вирішенню лише простих завдань, а при вирішенні складних виникає стан напруженості, що активізує дві реакції: правильну і неправильну, у зв'язку з чим кількість помилок у високотривожних осіб істотно зростає. Отже, по суті, тривога погіршує вирішення складних завдань та є гальмівним чинником повноцінного особистісного розвитку [8; 9].

Вважається, що тривожність відволікає увагу людини, яка при думці про власну некомпетентність стає неадекватною, поведінка її помітно виділяється хаотичністю, амбівалентністю і тим самим погіршується ефективність всієї діяльності [2; 3; 6; 8; 9].

Тривожність іноді трактується як основна «діяльність», що є ефективною в боротьбі з небезпекою, або підготовкою до її зустрічі, тобто вона є емоційним аспектом установки, спрямованої на вивільнення від загрози, що передбачається. У таких випадках Ч. Спілбергер пропонував розглядати тривогу як базальний чинник, що спонукає індивіда шукати способи поведінки, які полегшують переживання стресу завдяки залученню захисних механізмів [цит. за 6].

Тривога переважно виконує функцію наслідкової дії, закріплюючи у досвіді людини ті дії у відповідь, які її актуалізували й «запустили» маховик неспокою, депресії, невпевненості тощо.

Водночас слід відзначити, що тривожність забезпечує можливість попереднього налаштування всіх функцій організму на передбачувані труднощі в умовах небезпеки, яка насувається, і тому є корисним і неминучим результатом розвитку людини. Наголошується антиципаційна, випереджувальна функція тривоги для успішної життєдіяльності людини [8]. По суті, тривожність спонукає людину уникати тих ситуацій, які її породжують, однак подібна функція «самоліквідації» не є такою, що вичерпується. Відомо, що деякі люди навмисно нагнітають і стимулюють у себе прояви тривожності, оскільки негативні й неприємні переживання (сумніви в собі, неадекватне заниження самооцінки, похмурі передчуття, негативна самоакцептація, надмірне самокартання тощо) своєрідним чином готують їх до негативного результату, внаслідок чого пом'якшується дія стресового чинника, або навпаки – невисокий результат дії набуває парадоксального позитивного емоційного забарвлення, тобто тривога полегшує переживання стресових навантажень і амортизацій та є своєрідним буфером між психікою людини і викликами зовнішніх негативних, конфліктних, агресивних чи інших чинників [8].

У контексті вивчення темпераменту стверджується, що тривожність як властивість темпераменту здатна визначати лише динаміку діяльності, її кількісні показники, а не бути мірилом якісних ознак [3; 6; 8].

Таким чином, *одна з основних функцій тривожності полягає в організації форм поведінки, що полегшують переживання стресових навантажень для індивіда.* Оскільки в загальному процесі проявляється і особистісна, і ситуативна тривожність, то регулятивна функція є для них спільною з тією різницею, що для ситуативної тривожності вона виступає в конкретній ситуації, а для особистісної тривожності вона виробляє тактику і стратегію поведінки особистості загалом.

Функціонально тривожність не лише попереджає суб'єкта про можливу небезпеку, але і спонукає до пошуку та конкретизації цієї небезпеки, до активного пошуково-дослідницького вивчення навколишньої дійсності.

Я. Рейковський при аналізі чинників, що детермінують виникнення тривожності, виділяв дві основні групи: безумовні (безпосередні) і обумов-

лені (опосередковані). У якості безпосередніх чинників, що актуалізують тривогу, виступають процеси, що відбуваються в організмі людини. Так, зміни в серцево-судинній системі, гіперфункція щитовидної залози часто є причиною сильної, безпідставної, нападаподібної тривоги. На думку вченого, тривожність виникає при існуванні взаємовиключаючих мотивів, наприклад, мотиву досягнення і мотиву уникнення невдач [8].

Акцент на внутрішній детермінації тривожності дуже умовний, оскільки внутрішньоособистісні конфлікти завжди відбуваються у цілісній системі міжособистісних взаємин. Вплив соціального оточення на формування тривожності надзвичайно істотний, тому протиріччя або невідповідність між можливостями, засобами особистості і вимогами соціальної дійсності є основою неврозів. Як відомо, тривожність є важливим проявом якраз невротичного стану, який переживається особистістю дуже складно, а іноді й болісно та драматично.

Таку форму особистісної тривожності, яка утворилася на базі внутрішніх конфліктів, умовно називають внутрішньою, однак вона тісно поєднана з внутрішнім видом тривожності, тобто вони і змістовно, і генезисно взаємозв'язані. Наприклад, особистісна тривожність формується при неадекватному співвідношенні рівня домагань і самооцінки, водночас актуалізація тривоги призводить до підвищення ситуативної тривожності в значущих ситуаціях, що позначається на функціонуванні всіх особистісних складових психоструктури. Генеза тривожності є замкнутим процесом, який може розпочинатися або із ситуативної тривожності, або зі специфіки особистісної психоструктури.

Мета статті – обґрунтування феномену тривожності та специфіки його перебігу в умовах пенітенціарної установи, зокрема в життєдіяльності і спілкуванні підлітків-колоністів.

Теоретичний аналіз проблеми і виклад основного матеріалу. Пенітенціарна психологія вивчає динаміку особи засудженого у процесі відбування покарання, тому врахування негативного впливу соціальної ізоляції на його психіку є важливою і актуальною проблемою, адже якраз у такому контексті чітко проявляється вся змістово-функціональна суть особистісної екзистенційної тривожності. Оскільки покарання має своєю метою не тільки кару, але і виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню ними нових злочинів, то важливого значення набуває вивчення психологічної специфіки пенітенціарності. Зазвичай, соціальна, психічна та фізична ізоляція значно впливає на психіку засудженого, породжує психологічне відчуження особистості, внаслідок чого виникає психологічна дистанція між індивідом і середовищем, ізолюваність від його цінностей, від малих просоціальних груп [2].

Перебування у пенітенціарному закладі як форма відбування покарання може бути пов'язане з виникненням негативних рис і властивостей: агресивності, криміногенності, відлюдкуватості, жорстокості, негативізму, тобто набуті загальної особистісної та соціальної девіантності.

Позбавлення волі як форма соціальної ізоляції та депривації накладає істотний відбиток на психоемоційну сферу засуджених, вносить свої корек-

тиви в силу, темп і ритм емоційних реакцій і тим самим їх значно посилює чи спотворює, надаючи окремим фазам розвитку ознак імпульсивності, некерованості, статичності, екстремальності тощо.

В емоційно збудливих дітей підліткового віку емоційна вразливість у місцях позбавлення волі проявляється бурхливіше, яскравіше і сильніше, в інших інертність може доходити до емоційної інфантильності, скутості й примітивізму, а в третій афективність чи імпульсивність можуть спричинитися до повної розгальмованості психоемоційних реакцій: від замкнутої фрустрації до екзальтованої агресивності [1; 2; 3; 4; 5; 7].

Регламентована нормами карного законодавства жорстка режимність поведінки, яка підпорядкована офіційним і неформальним правилам, спричиняє особистісну неадекватність, амбівалентність і тривожність як реакцію на тиск і прес зовнішніх обставин. Режим пенітенціарності здебільшого трактується засудженим як вороже й агресивне середовище, яке працює насамперед за допомогою широкого спектру санкцій за порушення правил. Унаслідок цього формується пасивність і прагнення уникнути будь-яких змін, вдавана або справжня конформність.

Існування дефіциту індивідуального спілкування депривованих колоністів з рідними спричиняє брак емоційно-референтних стосунків, підвищену ригідність, комунікативну замкнутість і тривожність. Проживання ув'язненого у постійному тісному оточенні, одноманітному колі спілкування може призводити до комунікативного вакууму як наслідку перенасичення спілкуванням, а також до інших негативних станів, що породжують тривожність. Зокрема цілком можливими є випадки, коли порушення правил може відбутися і не з вини певного підлітка, а через те, що його хтось підштовхнув, обмовив або неправильно витлумачив його слова та передав адміністрації або вищестатуснішим колоністам. Підліткові-новачкові, який перебуває на гостро тривожній стадії адаптації до умов і режиму пенітенціарного закладу, потрібно не лише постійно контролювати власні вчинки, але і прогнозувати і прораховувати можливі варіанти поведінки партнерів по спілкуванню. Така гнітюча напруженість може послужити причиною появи нервово-психічного виснаження, депресії, фрустраційної інтолерантності, тривожності та інших амортизаційних психостанів.

Невдоволення і ворожість посилюються через те, що конфлікти, які виникають у мікросередовищі засуджених, важко врегулювати, а можливості змінити оточення немає, тому підліток тривожиться і переживає через те, що протягом тривалого часу знаходиться в одній і тій самій соціальній групі, в якій агресивні і конфліктні ситуації нерідко переростають у насилля над слабшими і низькостатуснішими вихованцями.

Пенітенціарні умови породжують занепокоєність і підозріливість, а також набувають хронічного характеру, нагнітаючи постійну внутрішню напруженість, озлобленість і набуваючи для підлітка-адаптанта поведінкової симптоматики зацькованості. Цілком імовірними постають зриви як неадекватні психоемоційні чи поведінкові реакції на зовнішній тиск, тому може настати момент своєрідного сублімаційно-агресивного (автоагресивного) «ви-

буху» («короткого замикання», «затьмарення свідомості»)), що супроводжуються бурхливою і, здавалось би, немотивованою агресією. Досить часто такій поведінці передують зовнішній вдаваний спокій, що приховує глибокі й болісні психічні переживання, однак причина агресивності завжди існує і полягає у сконцентрованій внутрішній нервово-психічній напрузі, для миттєвої розрядки якої буває досить зовсім незначного зовнішнього поштовху. Наслідком можуть бути часті бійки між колоністами, побої та знущання над слабшими, вдавані суїцидальні спроби або й справжні самогубства. Все це супроводжується коливанням підвищеної тривожності, яка набуває різних модальностей, однак її рівень дуже рідко знижується.

Психоемоційним станам засуджених притаманна певна загальна динаміка як сукупність «критичних» змін у психічному стані людини від арешту до звільнення. Можна виділити такі основні етапи, кожен з яких є особливим для розвитку і специфіки прояву тривожності: 1) після арешту – у психічному стані людини домінує страх перед майбутнім покаранням; 2) після набуття вироком законної сили – психічний стан засудженого характеризується апатією, можливо, готовністю спокутувати провину; 3) після прибуття до установи – розпочинається адаптація до нових умов життя, коли дуже гостро відчувається обмеження потреб, зміна звичних стереотипів; 4) від 3-4 до 6-8 місяців перебування в установі – поява та розвиток інтересів у нових умовах життя (утворення неформальних груп, праця, побачення із родичами та ін.), що сприяє виникненню у засудженого позитивних емоцій та підвищує ступінь його психічної активності; 5) адаптаційний період; 6) період перед звільненням (3-8 місяців) – є дуже складним у зв'язку з очікуванням волі та труднощів, що можуть при цьому виникнути [3].

Таким чином, потребують особливої уваги перші місяці ув'язнення, адже в цей час спостерігається найбільше виявів агресії, що призводить до самокаліцтва. Потім настає заспокоєність, яка мовою відомчих документів називається «початком виправлення і перевиховання», хоча пенітенціарні психологи називають цей стан «психічним паралічем», коли людина ніби вклякає, поринувши в тужливе очікування того, що ж буде з нею далі. Згадання нервово психічних проявів робить механізми поведінки неврегульованими, а спалахи агресії ще менш передбачуваними. Частішають випадки самогубства, причиною якого є втрата сенсу життя [2; 3; 6; 7].

Нагальною потребою є оптимізація психологічної роботи з неповнолітніми та молоддю, які перебувають в місцях позбавлення волі, адже ефективність роботи із засудженими залежить, у першу чергу, від того, наскільки будуть враховані психологічні закономірності їхнього ізольованого від суспільства розвитку та специфіка прояву тривожності в нестандартних і екстремальних для людини умовах. *Фактор позбавлення волі і примусового характеру різних видів діяльності підлітків-колоністів, необхідність здобувати середню освіту у школі пенітенціарного закладу, трудові зобов'язання, специфіка дозвільної офіційної комунікації та перекося й девіантні форми неформального міжособистісного спілкування породжують широке і різноманітне тло базової екзистенційної тривожності.*

Виважений аналіз соціальних факторів та обставин життя засудженого дозволяє якомога повніше констатувати риси і властивості його особистості, зрозуміти детермінацію їх появи та на підставі цього побудувати систему розвивальних психологічних впливів. Тобто із факту злочинного діяння та відбування покарання в пенітенціарному закладі потрібно здобути максимум інформації про особистість засудженого, специфіку його свідомості та самосвідомості, ставлення до скоєного злочину, переживання факту делінквентного вчинку.

Психокорекційна робота з депривованими підлітками-колоністами, які знаходяться в місцях позбавлення волі, повинна здійснюватися в річищі ресоціалізації як повномірного поновного соціалізування з наданням психореабілітаційної допомоги. Цілісна й комплексна програма ресоціалізаційних заходів, яка здійснюється науково виважено і регулярно, має базуватися на індивідуальному підході до кожного підлітка з урахуванням вікових і соціальних закономірностей і парадоксів його розвитку. Злочинність неповнолітніх має свою специфіку, зумовлену соціально-психологічними особливостями цієї категорії осіб та їхнім статусом у суспільстві, а також перебігом їхнього онто- і соціогенезу (наприклад, вікові особливості дозрівання – аксереларція, ретардація, гіперсексуальність тощо; соціальні особливості – девіантний тип сім'ї, делінквентна референтна субкультура, соціальний паразитаризм тощо).

Висновки. Фахова психологічна робота з неповнолітніми засудженими потребує системного підходу та узагальненої методології. Вона повинна бути спрямована для безпосереднього забезпечення оптимальних умов утримання під вартою та зорієнтована на формування у них правослухняної поведінки, відповідної соціальним нормам.

Безперечно, потужним поштовхом для розвитку тривожності може служити внутрішньоособистісний конфлікт, насамперед пов'язаний з неправильним уявленням про власну особистість, зокрема спричинений розладами самоусвідомлення (самооцінювання, самоприйняття, саморегуляції, самоповаги тощо).

Тривожність виникає тоді, коли людина демонструє поведінку, що не відповідає рівневі її самооцінки, яка складається на основі різнобічної взаємодії з людьми, в першу чергу референтними, статусними, рідними тощо.

Тривожність постає ключовою реакцією в ситуації загрози фундаментальним основам, через які особистість себе реалізує, тобто всі перепони упродовж самоствердження та самоактуалізації породжують тривожне очікування і супровід, а отже можуть проявлятися як у конфліктності й агресивності, так і в поступливості, боязкості та загостренні всіх компонентів і ознак екзистенційної тривоги.

Фундаментальним джерелом тривоги є розрив між Я-реальним та Я-ідеальним, що створює неадекватну занижену самооцінку і відчуття особистісної дезінтеграції.

Тривожність сприяє виробленню в особистості нетипового захисного рівня домагань – або дуже високого, або дуже низького, а також стимулює інтенсивне застосування найрізноманітніших механізмів психологічного захисту (заперечення, витіснення, регресія, сублімація, проекція тощо).

Загалом, слід відзначити, що існує тісний змістовий і функціональний зв'язок тривожності з такими інтеграційними особистісними утвореннями, як самосвідомість, самооцінка, самоприйняття, рівень домагань, локус контролю, мотивація, цілеспрямованість тощо. Аналізований феномен потрібно розглядати разом з іншими складними особистісними утвореннями, однак треба враховувати й те, що сама тривожність може бути інтегрантом цих утворень. Такі широкі за спектром дії функції тривожності як мотиваційна, інформаційна, організаційна, оцінна та ін. також свідчать про складність структури і змісту її психорегуляційного механізму, інтеграцію його з багатьма властивостями, сторонами, сферами діяльності особистості.

Звичайно, не варто здійснювати розгляд тривожності як лише окремої особистісної властивості та зводити її роль до надто вузького функціонування, оскільки дуже важливо враховувати її складну біосоціальну детермінацію, зв'язок з генетично обумовленими особливостями психіки і соціальними чинниками певної діяльності та міжособистісного спілкування.

В режимі пенітенціарного розвитку тривожність перебігає особливо загострено ще й тому, що відбувається своєрідне накладання вікових і соціальних чинників на її природу і функціонування. У підлітків-колоністів спостерігається дубльований деприваційний вплив загальновікових популяційних чинників (перехідний, кризовий, пубертатний етап онтогенезу) та не менш складний тиск особливих соціальних детермінант (ув'язнення як жорсткий варіант соціальної ізоляції, негативи пенітенціарної системи офіційних і неформальних стосунків, соціальне аутсайдерство, статусна сегрегація тощо).

Вирішення окресленої проблематики потребує виважених і науково обґрунтованих та доречних ресоціалізаційних (психореабілітаційних, ревіталізаційних, реінтеграційних та інших) зусиль. Проблеми успішної ресоціалізації як розгалуженої системи різноманітних впливів на депривовану особу підлітка, який відбуває покарання в пенітенціарній установі, наштовхуються в цьому навчально-виховному закладі закритого типу на цілу низку вкрай важливих і складних субпроблем. Насамперед дуже ускладнено позначається на ресоціалізаційних потугах фахівців маргінальність особистості в умовах пенітенціарної депривації, пороговий характер її самоосмислення та ідентифікації («ні тут – ні там» і водночас «і тут – і там»), що спричиняє амбівалентність самосвідомості й поведінки та є основною детермінантою їхньої тривожності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми сучасної пенітенціарної політики України: Матеріали науково-практичної конференції. Київ, 25-26 травня 1996 року. – Київ: РВВ КІВС при УАВС, 1996. – 285 с.
2. Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості : [монографія] / Я. Гошовський. – Дрогобич : Коло, 2008. – 480 с.
3. Деев В. Г. Социально-психологическая характеристика осужденных молодежного возраста и особенности их перевоспитания в ИТУ / В. Г. Деев. – М. : Политика, 1982. – 254 с.
4. Енциклопедія сучасного права неповнолітніх / Под. ред. Н.В. Шость, М.К. Козир, О.М. Ситиник. — К. : Рідна мова, – 1997. – 385 с.

5. Коновалова В. О. Юридична психологія / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – К. : Концерн “Видавничий дім ІнЮре”, – 2005. – 424 с.
6. Основи пенітенціарної педагогіки і психології. Навчальний посібник / Під заг. ред. академіка Синьова В.М. – Біла Церква, 2003. – 101 с.
7. Пенитенциарная психология, педагогика и совершенствование организации воспитательной работы с осужденными в ВТК : сб. метод. рекомендаций по подготовке слушателей к семинарским и практическим занятиям; под ред. В.Н. Синева, В.И. Кривуши. – К. : РИО КИВД при УАВД, 1993. – 120 с.
8. Рейковский Я. Г. Экспериментальная психология эмоций / Я.Г. Рейковский. – М. : Наука, 1979. – 320 с.
9. Трубников В. М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания / Трубников В.М. – Харьков : Изд-во „Основа” ХГУ, 1990. – 173 с.

Мудрак И. А. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТРЕВОЖНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ ПОДРОСТКА-КОЛОНИСТА

В статье раскрыты психологические особенности развития тревожности подростков, которые отбывают наказание в пенитенциарном учреждении. Раскрыты теоретические подходы к работе с подростками-колонистами, в частности в ракурсе изучения их тревожности.

Ключевые слова: пенитенциарное учреждение, лишение свободы, подростки-колонисты, тревожность, депривация, ресоциализация.

Mudrak I. A PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF ANXIETY IS IN THE CONTEXT OF PERSONALITY DEVELOPMENT OF TEENAGER, WHICH IS IN CLINK

The psychological features of development of anxiety of teenagers which depart punishment in prison establishment are exposed in the article. The theoretical going is reflected near work with teenagers-colonists, in particular in foreshortening of study of their anxiety.

Keywords: prison establishment, imprisonment, teenagers-colonists, anxiety, deprivation, resocialisation.

УДК 159.92

О. Л. Музика (м. Київ)

**СПІВВІДНОШЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ОБДАРОВАНОСТІ:
СУБ'ЄКТНО-ЦІННІСНИЙ ПІДХІД**

*Аналізуються основні підходи до співвідношення здібностей та обдарованості. Обґрунтовується застосування суб'єктно-ціннісного підходу до розвитку здібностей та обдарованості. Наводяться авторські означення. Здібності розглядаються як внутрішній, особистісно-ціннісний, динамічний ресурс саморозвитку, що базується на індивідуально-своєрідному поєднанні особистісних властивостей і полягає: 1) у здатності суб'єкта вирішувати ситуаційні й життєві завдання з допомогою ефективних діяльностей; 2) в усвідомленій спроможності набувати цієї здатності. **Обдарованість** визначається як складна системна якість особистості, що характеризується: 1) найвищим рівнем розвитку здібностей і, відповідно, найвищими (абсолютними чи у порівнянні з віковими нормами) досягненнями в певній галузі діяльності; 2) ціннісним ставленням до власних здібностей як до основи особистісної ідентичності; 3) спрямованістю на саморозвиток; 4) творчою спрямованістю особистості; 5) внутрішньою (суб'єктно-ціннісною) саморегуляцією. Розвиток здібностей розглядається як передумова розвитку обдарованості.*

Ключові слова: здібності, компетенції, обдарованість, суб'єктно-ціннісний аналіз, ціннісна регуляція розвитку особистості.